

УДК 342:347.73

Яна Крупко,*канд. юрид. наук,**лейтенант внутрішньої служби,**начальник аспірантури**Академії Державної пенітенціарної служби*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті висвітлено найактуальніші проблеми державного валютного регулювання та контролю. Охарактеризовано національну систему валютного регулювання та валютного контролю в Україні, розглянуто перспективи подальшого розвитку законодавства України про валютне регулювання та валютний контроль.

Ключові слова: валютне регулювання, валютний контроль, валютна політика, валютне законодавство, суб'єкти валютного регулювання.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми валютного регулювання та валютного контролю на сучасному етапі зумовлена необхідністю української держави регулювати і контролювати рух транснаціональних потоків з метою підтримки стабільності національної валюти і платіжного балансу країни, а також необхідністю лібералізації національного валютного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних норм.

Проблема валютного регулювання та валютного контролю на сучасному етапі стає все більш актуальною і значущою. Це зумовлено тим, що, з одного боку, є об'єктивна необхідність української держави регулювати і контролювати рух транснаціональних потоків з метою підтримки стабільності національної валюти і платіжного балансу країни, а з іншого – необхідність лібералізації національного валютного законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних норм. Ця обставина визначає особливу зацікавленість держави в регламентації валютних відносин.

Однак актуальність не обмежується виключно практичною необхідністю вдосконалення валютного законодавства. Численність нормативно-правових актів, в основному підзаконного характеру, далеко не завжди й не в усьому сприяє створенню міцної правової бази валютного регулювання та контролю, чіткому визначенню стабільних основ державної валютної політики. Склалися досить розрізнені системи валютного контролю, що багато в чому зумовлює слабку ефективність засобів боротьби, що використовуються державною владою для припинення валютних правопорушень і запобігання

їм. Юридична природа та склад такого роду правопорушень не досить досліджені. Відсутня юридична характеристика фінансово-примусових заходів, а також фінансових санкцій, що застосовують суб'єкти валютного контролю.

Аналіз останніх досліджень. Як зазначається у сучасній вітчизняній фінансово-правовій літературі, сьогодні перед наукою фінансового права стоїть завдання переосмислення низки усталених фінансово-правових категорій та інститутів і наповнення їх новим змістом відповідно до нових політичних, соціальних та економічних умов. До таких категорій належить, окрім інших, й інститут валютного регулювання і валютного контролю. У численних нормативно-правових актах, в основному підзаконного характеру, неоднозначно тлумачаться правові категорії; відсутня юридична характеристика фінансово-примусових заходів, а також фінансових санкцій, що застосовують суб'єкти валютного контролю; відсутні норми, які регулюють окремі види валютних відносин та ін.

Проблеми валютного регулювання та валютного контролю присвятили наукові праці такі вітчизняні фахівці, як: Є. О. Алісов, Л. К. Воронова, А. В. Джавага, О. П. Орлюк, В. П. Нагребельний, О. В. Покатаєва, Н. Ю. Пришва, Л. А. Савченко, О. В. Солдатенко, та ін. Цю проблематику досліджували такі зарубіжні науковці, як: М. М. Богуславський, О. М. Горбунова, О. Ю. Грачова, Д. М. Козирін, С. К. Магомедов, О. В. Покачалова, С. І. Прокопчук, Н. А. Сатарова, Б. Г. Федоров, Н. І. Хімичева, Є. О. Царьова тощо.

Попри значну кількість наукових досліджень не досить дослідженими залишаються

питання захисних заходів у сфері валютних відносин, фінансової відповідальності за порушення чинного валютного законодавства України, валютних правопорушень, регламентації повноважень суб'єктів валютного регулювання у сфері здійснення валютного регулювання тощо.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу наукових джерел, вітчизняного і зарубіжного законодавства, узагальнення практики його застосування охарактеризувати валютне регулювання та валютний контроль, поглибити наукові знання та виявити проблеми правового регулювання та сформувані науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні система валютного регулювання та контролю є занадто зарегульованою, складною та надмірно бюрократизованою, валютне законодавство містить суперечності, об'єктивно зумовлені тим, що воно досі перебуває на стадії формування і не має чітко вираженої системи побудови валютних норм. Усунення недоліків чинного валютного законодавства є можливим тільки в разі наявності блоку законів України, конкретизованих відповідними підзаконними нормативно-правовими актами органів спеціальної компетенції.

Нещодавно Україна взяла курс на валютну лібералізацію в контексті інтеграції до ЄС. Так, у статті 145 розділу IV Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 зазначено, що «сторони повинні забезпечувати вільний рух капіталу, пов'язаного з надходженням прямих інвестицій; вільний рух капіталу, пов'язаний з наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг; вільний рух капіталу, пов'язаний з портфельними інвестиціями і фінансовими позиками та кредитами». Стаття 147 зазначеної Угоди говорить, що «протягом перших 4-х років... сторони вживають заходів для створення необхідних умов для подальшого поступового застосування правил Сторони ЄС про вільний рух капіталу. До кінця 5-го року з дати набрання чинності цією Угодою Комітет з питань торгівлі розглядає вжиті заходи та визнає умови подальшої лібералізації» [1, с. 124].

Потреба в удосконаленні законодавчого забезпечення реалізації єдиної державної валютної політики, а також у досягненні стабільності валюти України та валютного ринку України як факторів прогресивного розвитку національної економіки і міжнародної економічної співпраці зумовлює розроблення проекту Закону України «Про основи ва-

лютного регулювання і валютного контролю в Україні», який слугуватиме систематизації валютного законодавства України [2].

Метою проекту нового закону є забезпечення реалізації єдиної державної валютної політики, а також стабільності національної валюти та внутрішнього валютного ринку як факторів прогресивного розвитку національної економіки та міжнародної економічної співпраці.

На нашу думку, підготовка нового валютного законодавства має здійснюватися за підтримки Єврокомісії.

Предметом правового регулювання проекту Закону України є валютне регулювання, повернення резидентами іноземної валюти та валюти України, продаж частини валютної виручки й забезпечення валютного контролю.

Одним із напрямів удосконалення чинного валютного законодавства є уточнення та розмежування термінів «право власності на валютні цінності», «валютні операції», «уповноважені банки», «іноземна валюта» і «валюта України», «резиденти», «нерезиденти», «валютні цінності», «валютна виручка» тощо.

З метою лібералізації, дієвості валютного законодавства та створення сприятливих умов для залучення іноземного капіталу в Україну в процесі здійснення резидентами зовнішньоекономічної діяльності в основу підходу до регулювання порядку здійснення валютних операцій необхідно закласти загальний правовий принцип «Дозволено все, що не заборонено» та неухильно дотримуватися його.

Крім того, необхідно обмежити загальний розмір штрафних санкцій за порушення резидентами термінів розрахунків під час здійсненні експортно-імпорتنних операцій (зокрема, визначено, що розмір нарахованої пені не може перевищувати суму неоплаченої валютної виручки (вартості непоставленого товару)).

Також потрібно зменшити суми штрафів для уповноважених банків, оскільки штраф за ці порушення значно перевищує дохід банку від здійсненої операції та власні активи, які можуть на цей час перебувати в його розпорядженні, що може створити реальну загрозу ліквідності цього банку.

Такі правові орієнтири необхідні як для суб'єктів нормотворення, так і для органів валютного регулювання й інших у тому числі у разі розгляду справ, пов'язаних з юридичними колізіями, суперечностями та розбіжностями між окремими нормативними правовими актами, які регулюють валютні відносини.

З метою забезпечення економічної безпеки країни, а також керуючись принципом «послідовності» в процесі лібералізації валютного ринку, необхідно передбачити збереження повноважень органів валютного регулювання та контролю, які перешкоджатимуть раптовому впливу короткострокового капіталу, що, у свою чергу, унеможливить виникнення надмірного тиску на обмінний курс та дестабілізацію валютного ринку.

Необхідним є розроблення набору гнучких інструментів, які надаватимуть змогу, крім проведення лібералізаційних заходів, оперативно запроваджувати окремі валютні обмеження, що відповідатимуть конкретним ситуаціям, які можуть виникнути у валютних правовідносинах на валютному ринку.

Одним із необхідних напрямів удосконалення чинного валютного законодавства є чітке, послідовне визначення й окреслення валютних операцій резидентів і нерезидентів, які потребують ліцензування.

Регулювання трансграничного руху іноземного капіталу є сьогодні необхідною умовою збереження середньострокової макроекономічної та мікроекономічної стабільності в економіці з відносно високими темпами інфляції, наявністю значного диференціалу відсоткових ставок, певних економічних та політичних ризиків.

У законодавстві необхідно закріпити загальне правило, яке забороняє здійснення валютних операцій в іноземній валюті між резидентами, та одночасно встановити перелік валютних операцій, які можуть здійснюватися між резидентами.

Слід відзначити, що у законодавстві слід зберегти вимогу про обов'язковість повернення валютної виручки і наступного її продажу у поєднанні з можливістю регулювання порядку купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку.

Зазначені вище заходи в змозі забезпечити стабільність курсу національної валюти, а також збалансувати пропозицію та попит на внутрішньому валютному ринку.

Вимога про повернення валютної виручки і її продаж є головним інструментом перерозподілу валютних коштів на внутрішньому валютному ринку та гарантованим джерелом їх придбання для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідно враховувати, що в умовах постійної економічно-політичної кризи, недостатньої стійкості та надійності української банківської системи резиденти, одержавши право не повертати валютну виручку, будуть прагнути розміщувати одержувану іноземну валюту на рахунках в іноземних

банках, що призведе до зменшення міжнародних активів української банківської системи та негативно позначиться на її ліквідності.

З метою послідовної лібералізації внутрішнього валютного ринку та створення умов для збільшення валютних активів, що залишаються в розпорядженні експортерів, пропонуємо надати НБУ права встановлення нормативів обов'язкового продажу резидентами валютної виручки. При цьому передбачити можливість встановлення НБУ у разі визначення розміру обов'язкового продажу резидентами надходжень в іноземній валюті диференційованих показників за кожною групою іноземних валют або за кожною іноземною валютою.

Сьогодні актуальним є врегулювання прав й обов'язків резидентів і нерезидентів, у тому числі обов'язку надавати органам та агентам валютного контролю документи й інформацію, та доскональне визначення порядку розрахунків за зовнішньоекономічними операціями та термінів їх проведення [3, с. 47].

Характер інструментів валютного регулювання є не повсякденним, а лише антикризовим – у разі серйозного погіршення платіжного балансу. При цьому, на думку законотворців, важливо, що застосування таких антикризових заходів має універсальний характер щодо суб'єктів регулювання.

Деякі науковці вважають, що оптимальне впорядкування валютного законодавства – це єдина кодифікація, тобто підготовка Валютного кодексу України.

Закріплення на рівні закону на досить тривалий термін валютних обмежень було би виправдане. Проте їх детальна регламентація в межах одного нормативного акта (прямої дії) не лише, поза сумнівом, стала б штучною перешкодою на шляху об'єктивних і дуже болючих процесів інтеграції нашої економіки у світове господарство, але й не дала би практичної можливості оперативного вирішення окремих, менш значущих проблем проведення суб'єктами ринку валютних операцій в умовах економічної ситуації, що швидко змінюється.

Потрібно враховувати також і те, що сам по собі перелік необхідних валютних обмежень, якщо ретельно його проаналізувати, виявляється дуже масштабним і схильним до змін, зумовлених мінливою ситуацією на валютному ринку.

Сьогодні необхідним є прийняття Закону України «Про валютні обмеження», який би регламентував обмеження, пов'язані з поділом валютних операцій (більш деталізувати). Ці зміни матимуть на меті підтримання

валютного курсу, вирівнювання платіжного балансу, концентрацію валютних цінностей у руках держави для вирішення поточних і стратегічних завдань.

Валютні обмеження мають дискримінаційний характер, бо сприяють перерозподілу валютних цінностей на користь держави та великих підприємств за рахунок дрібних і середніх підприємців, ускладнюючи їм доступ до іноземної валюти. Валютні обмеження переважно є складовою частиною політики протекціонізму й дискримінації торгових партнерів. Неабияке значення в їх реалізації мають політичні мотиви.

Розглядаючи валютні операції, слід звернути особливу увагу на те, що вони зовсім не всі врегульовані чинним валютним законодавством.

Таким чином, коло актуальних проблем сучасної організації валютного регулювання і валютного контролю досить широке і заслуговує на увагу дослідників, нормотворців. Водночас воно містить у собі значні труднощі, зумовлені загальною невпорядкованістю їх нормативно-правової бази.

Між тим внутрішня структура механізму валютного регулювання така, що майже кожен елемент, який її створює, має право на самостійну не лише дослідницьку, але й нормотворчу увагу. Особливого значення в цьому сенсі насамперед набувають проблеми впорядкування валютного контролю (розмежування понять «валютний контроль» та «валютний нагляд»), конструювання системи валютних правопорушень і заходів фінансової відповідальності, так само як і розробка самої теорії фінансово-правової відповідальності та фінансово-правових санкцій.

В статье освещены актуальные проблемы государственного валютного регулирования и контроля. Охарактеризована национальная система валютного регулирования и валютного контроля в Украине, рассмотрены перспективы дальнейшего развития законодательства Украины о валютном регулировании и валютном контроле.

Ключевые слова: валютное регулирование, валютный контроль, валютная политика, валютное законодательство, субъекты валютного регулирования.

The article highlights the current problems of state currency regulation and control. The national system of currency regulation and currency control in Ukraine is characterized, prospects of further development of the legislation of Ukraine on currency regulation and currency control are considered.

Key words: currency regulation, currency control, currency policy, currency legislation, subjects of currency regulation.

Масштабність кожної з названих проблем зумовила авторські підходи до їх узагальненого аналізу, які, звичайно, багато в чому мають контурний характер, тобто містять спробу теоретичного осмислення відповідних проблем, що супроводжується певним обсягом конструктивності.

Висновок

Сьогодні необхідно кардинально та конструктивно змінювати валютне законодавство, що дасть змогу вдосконалити нормативно-правову базу України та привести її у відповідність до вимог Європейського Союзу, розширить можливості суб'єктів господарювання ефективно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, створюватиме сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій в економіку України. Ці зміни сприятимуть законодавчому забезпеченню державної валютної політики, розвитку валютного ринку України.

Список використаних джерел:

1. Джавага А.А. Правові основи валютного регулювання та валютних відносин в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 229 с.
2. Положення про порядок видачі НБУ індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами валютних цінностей на рахунках за межами України : Постанова Правління НБУ від 14.10.2004 № 485. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1413-04>
3. Дмитренко Е.С. Місце та роль фінансово-правової відповідальності у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України. Фінансове право. 2011. № 4 (18). С. 39-42.

